

REVALORITZAR LA IMATGE DEL PROFESSOR

PISSARRA
69

José Manuel Esteve (*)

L A RUPTURA DE LA IMATGE DEL PROFESSOR

Els primers indicadors varen aparèixer a mitjans dels anys vuitanta. A 1984 Hamon i Rotman publicaven a París un llibre titulat: **Tant qu'il y aura des profs**, que podria traduir-se per: **Mentre hi hagi professors o Mentre quedin professors**. En aquelles dates a molts de crítics el llibre els va semblar una exageració.

No obstant això, a gener de 1988, el suplement educatiu de **Le Monde** anunciava en grans titulars que França s'estava quedant sense professors. La professió docent havia deixat de ser atractiva per als joves, fins al punt de quedar desertes, per manca de candidats, quasi la cinquena part de les places ofertades en les oposicions d'Escoles Normals. No obstant, les dades més alarmants es registraven a l'ensenyança secundària, on l'escassetat de professors de física i matemàtiques arribava a deixar vacants un terç de les places ofertades.

A setembre de 1989, el **Inner London Educational Authority** va aconseguir de començar el curs escolar tot recorrent a la contractació apresada de danesos, holandesos, irlandesos, barbadians, australians i neozelandesos, aconseguint d'aquesta manera que solament quedessin uns tres-cents nins sense mestre. Malgrat això, Alan Smither, professor de la Universitat de Manchester calculava que, de continuar l'actual ritme de desercions i la manca d'atractiu de la professió per als joves, a 1995 quedarien sense cobrir la meitat de les places de professors de matemàtiques de secundària.

L'estudi de la Universitat de Manchester sobre les desercions dels

professors assenyala la insuficiència dels salaris i la baixa consideració social com elements determinants d'aquesta crisi del professorat. De la mateixa manera, quan **Le Monde** feia una enquesta d'emergència intentant comprendre per què els joves no trobaven atractiva la professió docent, obtingueren respostes com aquestes: "La imatge del professor ha baixat juntament amb el sou". "No es corresponen el nivell i la durada dels estudis amb les remuneracions". "En l'ensenyança no hi ha possibilitats de progressar". "No estic disposada a donar classes a alumnes que es burlen, ni a posar-me cada dia en qüestió". Les "condicions de treball" apareixen esmentades per la major part dels enquestats com el principal obstacle per accedir a aquesta professió.

Les afirmacions anteriors ens permeten parlar d'una autèntica ruptura de la imatge del professor, que a Espanya té el seu principal indicador en la vaga de 1988, però que ens remet a una crisi general, compartida amb la resta de països europeus i particularment visible en els països més desenvolupats.

A l'hora de parlar dels professors i de l'ensenyança es superposen dos discursos fortament contradictoris, i igualment estereotipats:

En el primer discurs, àmpliament reproduït en els mitjans de comunicació i en els centres de formació inicial del professorat, s'utilitza una imatge ideal, jo m'estimo més qualificar-la d'idíl·lica, del professor i de l'ensenyança. En ella, s'exigeix del professor que sigui fonamentalment un amic de l'alumne i es demana d'ell que sigui comprensiu, tolerant, pacient, objectiu, just, bondados, humà,

competent, ben preparat en la seva matèria i en les seves estratègies pedagògiques, bon psicòleg, intel·ligent, despert, dialogant, imaginatiu, creatiu, familiar i comunicatiu, honrat i moral, respectuós, considerat, imparcial, democràtic i amb actituds cooperatives (**EL PAÍS**, 17 desembre 1985). En conclusió hom li demana que sigui perfecte, o més concretament, que respongui a l'estereotip social vigent de totes les qualitats considerades com a positives. Tan sols un mutant excepcional integrador de les qualitats del sant Job, Robert Redford, Picasso i Superman seria capaç de complir tals exigències.

El segon discurs, fàcil de trobar en els mitjans de comunicació diaris, reproduceix una **imatge ruïnosa** -igualmente estereotipada- de la realitat de l'ensenyança i de l'actuació dels nostres professors: estadístiques de fracàs escolar, situacions de violència física a les aules, augment de les depressions entre els professors, situacions de conflicte respecte als valors a transmetre a les nostres escoles, acomiadaments i judicis contra els professors acusats davant les més variades jurisdiccions, deficiències de tot tipus en els serveis educatius, edificis en ruïna i una acusació generalitzada de no respondre a les demandes socials canviants.

En definitiva, ens trobem davant una societat que ha definit un alt nivell de qualitat per als serveis educatius i amb la seva decepció en observar que les seves exigències ideals no es compleixen a la pràctica. El problema no solament afecta al sistema escolar. Podríem aplicar el mateix discurs al sistema sanitari i a la resta de les professions assistencials. ¿Algú creu,

de veritat, i és capaç de defensar en públic, que el nostre sistema escolar

o el nostre sistema sanitari actual és pitjor del que teníem fa vint anys? El que passa ara és que la nostra societat voldria una assistència immediata i amb un cent per cent d'encerts en totes les actuacions mèdiques i educatives, i està disposada a exigir la infalibilitat dels professionals, amb una forta crítica social i el recurs últim a dur-los davant els tribunals.

EL PROFESSOR: VÍCTIMA DELS ÈXITS DE L'ENSENYANÇA

Paradoxalment, el professor ha sofert les conseqüències més negatives dels èxits obtinguts pel sistema escolar en els últims vint anys, perdent el respecte i el recolzament social que

les seves línies generals, el procés social de la pèrdua d'imatge dels professors podríem descriure'l en els termes següents: Fins fa uns vint anys podem afirmar la presència d'un consens sobre l'educació, que mantenia unides les autoritats educatives, als pares i als educadors i que es trenca a principis dels anys setanta. Tal com assenyalen Neave i Helawell, la crisi econòmica de 1973 suposa el final de la concòrdia "neo-keynesiana", basada en la creença que el progrés social i econòmic podrien assegurar-se, ambdós, tot introduint àmplies millores a l'interior dels sistema educatiu.

Fins aleshores la societat creia de manera unànime en l'educació. A l'àmbit productiu era considerada una inversió rendible i el motor imprescindible de l'enlairament econòmic. Socialment, es pensava en ella com l'única

secundària arribava només a un percentatge molt reduït. La fita prioritària era estendre l'educació, pensant en l'horitzó mític de l'escolarització plena com una quimera que solucionaria tots els nostres mals. Es fabricaren unes expectatives desmesurades sobre el poder de l'educació, i quan s'aconseguí l'escolarització del cent per cent dels nostres nins la nostra societat va descobrir, desencisada, que aquest èxit històric, considerat una utopia cinquanta anys abans, substancialment no modificava res.

Si recorrem als indicadors econòmics, l'any 1975 marca el punt d'inflexió en la inversió dels majors percentatges del Producte Interior Brut en educació, respecte al conjunt de la despesa pública. Des d'aleshores les inversions en educació començaren a baixar a tots els països europeus amb l'excepció d'Itàlia.

En primer lloc, la crisi econòmica va obligar a desviar una important quantitat de recursos socials per fer front a les despeses de l'atur.

En segon lloc, des dels sectors econòmics, començaren a criticar el sistema educatiu amb l'argument que els models educatius de l'ensenyança utilitzats -clàssics i humanistes-, no responien a les demandes d'unes empreses en ràpida transformació i que havien de fer front a continus processos de canvi en la seva tecnologia i en els

seus sistemes de treball.

En tercer lloc, des del punt de vista social, es va començar a criticar el sistema escolar com a reproductor de desigualtats; tota vegada que, si bé havia augmentat el nivell cultural de la població, no s'havien assolit les fites esperades respecte a la mobilitat social o la desaparició de les diferències

constituïen la seva retribució social més gratificant, front a uns salaris que mai foren una meravella. Per què ha canviat el recolzament de la societat als educadors en els últims vint anys? Com ha pogut degradar-se tant la imatge dels professors?

La resposta hauria de ser necessàriament complexa, però simplificant

via per promoure la mobilitat i una major igualtat entre les classes socials. Individualment, els pares tenien la certesa que, una vegada superats tots els graons selectius, el futur dels seus fills quedaria assegurat en obtenir la titulació corresponent.

Encara quedaven nins sense escolaritzar a l'ensenyança primària i la

entre classes socials. Tal com varen fer notar diversos autors, únicament s'havien desplaçat cap amunt els graons selectius.

En quart lloc, els pares dels alumnes varen perdre la confiança en el sistema educatiu, tota vegada que estenit-se i massificant-se l'ensenyança, aquesta ja no podia assegurar als seus fills, que després de llargs anys d'esforços, l'obtenció d'un títol pogués garantir el seu futur amb un treball d'acord amb el seu nivell de titulació. Des del punt de vista individual, la frustració dels pares que, després d'haver invertit anys i recursos econòmics en l'intent d'assegurar el futur dels seus fills, es veien decebuts en les seves expectatives, va acabar per traduir-se en una agressivitat més o menys continguda envers el sistema escolar i en la crítica indiscriminada cap els seus responsables més visibles: els professors.

Per últim, la massificació del sistema d'ensenyança, amb l'urgent necessitat d'atendre cada any a milers de nous nins, va produir un creixement desequilibrat, en el que els criteris de qualitat foren posposats a les urgències del moment, i en el que s'anaren acumulant deficiències de tot tipus, però particularment en la formació inicial del professorat.

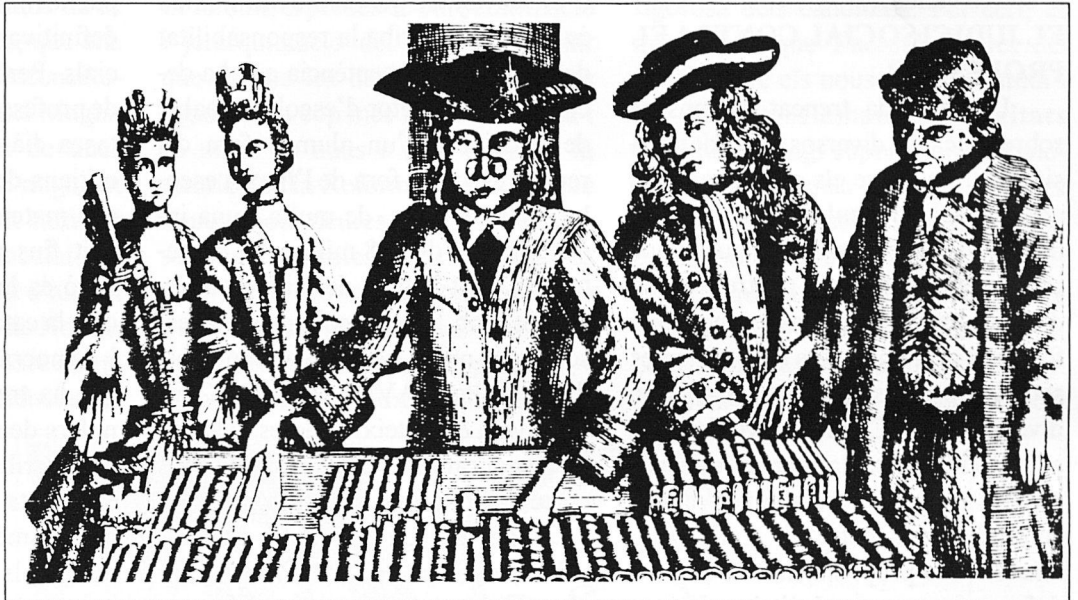
Els professors més veterans, en el seu moment sotmesos a forts processos selectius, consideraven que l'ensenyança es degradava amb la massificació dels cossos de professors, tot incorporant milers de nous ensenyants, amb les carreres tot just acabades i mancats d'experiència pràctica per atendre la docència que els era encomanada.

Per altra part, la distinta sensibi-

litat envers el canvi social i envers la necessitat de modificar els continguts, els objectius i metodologies del sistema d'ensenyança, varen crear la divisió en els claustres. D'aquesta manera, la crítica es va fer interna; es va instal·lar en la mateixa entranya de la feina diària dels centres d'ensenyança i la divisió va acabar per fer-se patent

salaris dels professors s'hagin degradat en el seu poder adquisitiu, tot mantenint-se com els més baixos per als professionals del mateix nivell de titulació.

La imatge dels professors s'ha deteriorat juntament amb el seu poder

davant la resta de la societat.

Com a conseqüència, els col·lectius de professors es convertiren en una massa dividida en la concepció mateixa del seu treball i en el plantejament de qualsevol reivindicació laboral o social. La qual cosa, unida a l'escassa participació sindical dels professors, els va convertir en un col·lectiu amb poca audiència social. Mancats de la necessària cohesió per fer sentir la seva veu, dividida en opinions contraposades, perderen la força per defensar el seu treball o la pròpia imatge davant la societat. A més, la massificació dels cossos de professors, els més nombrosos de l'Administració de l'Estat, planteja el problema que qualsevol pujada salarial suposa un elevat cost en termes de despesa pública. No és estrany, per tant, que en èpoques de restriccions pressupostàries, com les viscudes després de la crisi econòmica de 1973, els

adquisitiu. Molt més encara tenint en compte que en els darrers anys també s'han modificat els valors que regeixen l'apreciació social de les professions, en un sentit més materialista. Fa alguns anys, la societat encara valorava en els professors el seu saber, la seva abnegació i la seva vocació. Avui la tendència és a valorar les professions, exclusivament, pel seu nivell d'ingressos. Si s'aplica aquest barem, moltes persones consideren que si algú és professor i, amb els actuals nivells salarials, segueix essent-ho, és perquè no serveix per altra cosa. També alguns professors, oblidant-se dels ideals pels quals varen triar aquesta professió, es fan sensibles davant aquests arguments i opten per abandonar-la. Altres es mantenen en ella, tot considerant injusta la pobra valoració social i salarial que la societat en fa del seu treball, i redueixen en conseqüència els seus nivells de dedicació. De

manera miraculosa, encara ens queden professors que, malgrat tot,

mantenen els seus ideals i il·lusions, manifestant tal entusiasme i energies en el seu treball que la societat hauria de valorar i reconèixer abans que tots acabem per acceptar com a inevitable el cercle viciós.

EL JUDICI SOCIAL CONTRA EL PROFESSOR

Una vegada trencat el consens sobre educació, diversos grups de pressió voldrien veure els seus interessos coberts pel curriculum escolar. Les desmesurades expectatives que abans es projectaven sobre el nostre sistema d'ensenyança, amb l'esperança que fossin la solució de tots els problemes socials i polítics pendents, ara s'han diversificades. Cada grup voldria que el curriculum escolar cobris les seves pròpies expectatives, algunes d'elles contradictòries entre si. Cada grup manté el seu propi sistema de valors i defensa un concepte de l'educació i de l'home d'acord amb la seva ideologia. Els professors es troben al bell mig d'un debat públic, en el qual adoptant la postura que sigui, sempre es podran veure contestats per altres persones que, des de potents grups d'opinió, defensen valors contraposats.

La manca de consens sobre l'educació exposa als professors a la crítica social, fent així impossible definir un conjunt de valors educatius, tot pensant que amb ells s'obtindrà el recolzament general.

Defraudats, en major o menor mesura, per no donar una resposta a les expectatives de cada uns dels grups, tots ells coincideixen en criticar el sistema educatiu i, naturalment, als seus representants immediats: els professors. A això s'hi suma la postura dels pares, defraudats en la seguretat sobre el futur dels seus fills i disposats a fer del professor el responsable universal de tots els mals de l'ensenyança.

És el fenomen que s'ha convingut en anomenar el judici social contra el professor i que podem seguir en la premsa diària en titulars quotidians.

Valgui aquest exemple recent com a mostra: **"Fins a on ha d'arribar la responsabilitat dels professors"**. Avui comencen les negociacions entre els sindicats i el Departament d'Ensenyament per tal d'aclarir quina és i fins a on arriba la responsabilitat dels mestres. La sentència que ha declarat a un director d'escola culpable de l'accident d'un alumne fora del recinte escolar i fora de l'horari escolar, (100.000 pts. de multa i una indemnització de 108 milions de pessetes) ha estat la gota definitiva que ha acabat amb la paciència dels professors, els quals se senten impotents davant la llei" (AVUI, 10-4-91). Com assenyala el mateix, si no es delimita la responsabilitat dels professors es corre el risc que s'acabin totes les activitats no-lectives: visites extraescolars, excursions, ensenyances suplementàries, activitats fora del recinte escolar, etc. Des de la perspectiva del professor el tema és particularment irritant: Dedicquen hores del seu temps lliure a una activitat extraescolar que no és retribuïda ni reconeguda i han de córrer el risc d'enfrontar-se a un judici per la via penal.

Tal vegada la imatge més expressiva del judici contra el professor la donés Margaret Thacher tot acusant indirectament els professors de la catàstrofe de l'estadi Heysel de Brusel·les.

RECUPERAR LA IMATGE DEL PROFESSOR

Front als judicis col·lectius i la recerca de segalls expiatoris davant una crisi de l'ensenyança, motivada fonamentalment pel canvi social, hem de demanar a la nostra societat una valoració més justa del treball dels professors. També en l'aspecte retributiu, però fonamentalment en la consideració social del treball que el pro-

fessor realitza. Tots: les autoritats educatives, els mitjans de comunicació, els pares i els grups de pressió, hem de començar a valorar les dificultats de la feina dels professors en la nova ensenyança massificada, en la qual tots els problemes socials pendents han entrat en les nostres aules.

És cert que l'educació té una capacitat molt limitada per solucionar definitivament aquests problemes socials. Però, dia a dia, hi ha centenars de professors que ho intenten. La seva tasca diària no mereix l'atenció dels mitjans de comunicació i ni tan sols ells mateixos sabran si han obtingut èxit fins al cap d'uns quants anys. Però és la seva feina que ens manté dins la categoria de les societats cultes i democràtiques. És la seva feina la que ha tret de la misèria cultural als milers de nins que fa uns anys ni tan sols arribaven a les escoles o eren expulsats tot just entrar-hi. Des dels pobles més allunyats als barris més marginals els professors constitueixen una de les peces fonamentals, si no l'única, en la vertebració del cos social.

Convé atallar, des de la situació descrita, la crisi actual de la professió docent. És més important que mai reivindicar la imatge del professor i retornar-los l'orgull d'una professió imprescindible, que per la seva quotidianeïtat corre el risc de passar inadvertida i de ser injustament valorada. □

(*) *Catedràtic de Teoria de l'Educació
Universitat de Màlaga*